

KLAGANDE

Adolf Fredriks församling, Stockholms stift, 252000-0536

MOTPART

Länsstyrelsen i Stockholms län

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Förvaltningsrätten i Stockholms dom den 10 juni 2021 i mål nr 654-21,
se bilaga A

SAKEN

Tillstånd enligt kulturmiljölagen

KAMMARRÄTTENS AVGÖRANDE

Kammarrätten bifaller överklagandet och beslutar att Adolf Fredriks församling ska beviljas det sökta tillståndet.

YRKANDEN M.M.

Adolf Fredriks församling yrkar att tillstånd enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen (1988:950) ska medges för ändringar i uppställningen av kyrkbänkarna i Adolf Fredriks kyrka. Församlingen vidhåller vad som tidigare har förts fram och tillägger bl.a. följande. De sökta ändringarna är motiverade av starka liturgiska och teologiska behov men är också nödvändiga av ekonomiska skäl. Den nuvarande bänkuppställningen försvårar att gudstjänster firas på ett sätt som ligger i tiden och innebär att församlingen tappar förrättningar och därmed delar av de intäkter som är en förutsättning för bevarandet av kyrkobyggnaden. Församlingen kämpar, som ägare av en kyrka av katedralskaraktär, i kombination med ett påtagligt vikande medlemsantal, med stora ekonomiska problem. För att klara ekonomin är det därför viktigt att församlingen kan hyra ut kyrkorummet till en seriös inkomstbringande verksamhet i form av konserter och liknande. Det är en allvarlig missuppfattning att kyrkoantikvarisk ersättning skulle kunna utgå som kompensation för att länsstyrelsen nekar en församling att anpassa inredningen i sin kyrka till nutida teologi och liturgi. Kyrkoantikvarisk ersättning kan lagligen endast utgå för vård och underhåll av kulturhistoriskt värdefull kyrklig egendom. De sökta ändringarna är fullt reversibla och kan återställas med minimal synlig påverkan om detta skulle bedömas önskvärt i ett senare skede. Den omtvistade bänkinredningen är inte en del av originalinredningen från kyrkans invigning år 1774 utan har tillkommit under 1890-talet och är ombyggd på 1950-talet. Bänkarna är inte unika, utan liknande bänkar finns i ett mycket stort antal kyrkor i Sverige. Även bänkuppställningen i kyrkans främre del har ändrats vid flera tillfällen tidigare och i sin ursprungliga utformning fanns ett antal bänkar riktade mot altaret. Med länsstyrelsens inställning och rättstillämpning kommer Adolf Fredriks kyrka successivt att förvandlas från en levande gudstjänstlokal till ett kyrkohistoriskt museum. Detta kan aldrig ha varit syftet med 4 kap. kulturmiljölagen. Det vägrade tillståndet innebär en rådighetsinskränkning och länsstyrelsen har inte övertygande visat att kyrkans kulturhistoriska

värde minskas eller att utseende och karaktär förvanskas på ett sätt som gör att tillstånd till de sökta åtgärderna ska nekas. Ansökan är inte bristfällig.

Länsstyrelsen anser att överklagandet ska avslås. I tillägg till vad som tidigare har förts fram anför länsstyrelsen bl.a. följande. Av församlingens konsekvensanalys framgår att bänkuppställningen har funnits sedan kyrkan byggdes och att den idag är en sällsynt företeelse med ett högt kulturhistoriskt värde. En allmän utgångspunkt är att ju högre kulturhistoriskt värde en kyrkobyggnad har, desto mer bör krävas för att tillstånd ska kunna ges för ingrepp i eller omgestaltning av byggnaden. De bänkar som församlingen bedömer vara olämpligt utformade är fem till antalet och utgör en begränsad del av kyrkorummets totala bänkuppställning. De personer som sitter på de snedställda bänkarna kan tänkas få en sämre siktlinje mot koret, men bänkarnas uppställning kan inte likställas med ett hinder för församlingen att fira högmässa och andra gudstjänster på ett sätt som vår tids liturgi förutsätter. Den kyrkoantikvariska ersättningen ska betraktas som en kompensation för den förfogandeinskränkning som skyddsreglerna i 4 kap. kulturmiljölagen innebär och detta bör beaktas vid den proportionalitetsbedömning som ska göras. Den ansökta åtgärden innebär en större omdisponering av den fasta inredningen. Av församlingens konsekvensanalys framgår att förslaget innebär att viss ombyggnad av bänkskärmarna kommer att krävas och att de bänkar som föreslås flyttas till korsmitten kommer att behöva byggas om. Åtgärden bör därmed betraktas som oåterkallelig eftersom det inte omedelbart och utan ombyggnad av den aktuella inredningen är möjligt att återställa bänkarna om så anses påkallat. Församlingen har heller inte för avsikt att återställa bänkarnas placering. Sammantaget har den nuvarande bänkuppställningen i kyrkans sydöstra kvadrant ett kulturhistoriskt värde som väger tyngre än de skäl som församlingen har angett för att ändra bänkuppställningen och detta gäller oavsett om åtgärden betraktas som reversibel eller inte.

Riksantikvarieämbetet har på kammarrättens begäran kommit in med ett yttrande i målet där det anges bl.a. följande. Bevarandet av bänkinredningen med dess placering och struktur i aktuellt läge utgör ett omistligt kulturhistoriskt värde i Adolf Fredriks kyrka då inredningen alltså speglar och förstärker den utpräglade protestantiska centralkyrkotanken hos byggnaden. Förlusten av bänkinredningen skulle därmed, utöver en minskning av kulturhistoriskt värde, även leda till en förvanskning av kyrkans utseende och karaktär. Församlingen har inte visat att tillräckligt tungt vägande skäl föreligger för att tillstånd ska medges. Det framgår inte av underlagen på vilket sätt önskad förändring tillgodoser specifika teologiska eller liturgiska behov som inte kan tillgodoses med bibehållen bänkinredning. Det framgår inte heller hur nuvarande situation har ett samband med att församlingen går miste om kyrkliga förrättningar och församlingens kalkyl för estimerade förluster är ofullständigt redovisad. Staten bidrar med 460 miljoner kronor per år till Svenska kyrkan för kostnader kopplade till bevarande av kulturarv i enlighet med 4 kap. kulturmiljölagen. Det finns därmed förutsättningar för att bevara de höga kulturhistoriska värdena i Adolf Fredriks kyrka. Ansökan är bristfällig och bör avvisas eller avslås eftersom det inte fullt ut går att bedöma konsekvenserna av förslaget och de föreslagna åtgärdernas påverkan på kulturhistoriska värden. Att flytta bänkarna är nämligen inte en enskild åtgärd utan leder till ytterligare åtgärder som påverkar kyrkorummets kulturhistoriska värden. Detta gäller val av golvmaterial, hur nuvarande eller eventuellt kommande ramplösning gestaltas när den med förslaget kommer i blickpunkten samt konsekvenser för befintliga bänkskrämar om dessa ska få en ny placering. Sannolikheten är stor att ett genomförande kommer att omfatta irreversibla förändringar som i praktiken hanteras först i byggprocessen och utanför länsstyrelsens prövning.

Kammarrätten har den 23 februari 2022 hållit syn vid Adolf Fredriks kyrka i parternas närvaro.

SKÄLEN FÖR KAMMARRÄTTENS AVGÖRANDE

Frågan i målet är om församlingen ska beviljas tillstånd enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen för att ändra bänkinredningen i Adolf Fredriks kyrka.

Huvudmomentet i församlingens ansökan är att få tillstånd för att ändra bänkuppställningen i korsmittens sydöstra kvadrant så att bänkarna där riktas mot koret i stället för mot predikstolen. För att möjliggöra denna vridning av bänkuppställningen har församlingen ansökt om tillstånd för att dels flytta de fem långa bänkar som idag är riktade mot predikstolen till förvaring, dels ta bort två bänkrader (nr 1–2) i den östra korsarmen och två bänkrader (nr 20–21) i gränsen mellan den östra korsarmen och korsmitten. De fyra bänkar som tas bort från raderna 1–2 och 20–21 ska återanvändas riktade mot koret i korsmittens sydöstra kvadrant och ersätta de fem långa bänkar som finns där idag. Församlingen har uppgett att samtliga förändringar som föreslås i ansökan är beroende av varandra. Kammarrätten anser därför att förslaget lämpligast prövas som en helhet där vridningen av bänkarna mot koret står i centrum för prövningen.

Som framgår av den praxis som har återgivits i förvaltningsrättens dom ska vid tillståndsprövningen en avvägning göras mellan det allmännas intresse av att bevara kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde och sökandens intresse av att få ändra byggnadens utformning. Tyngdpunkten vid intresseavvägningen ska ligga på det kulturhistoriska värdet samtidigt som en åtgärd som är avsedd att tillgodose teologiska och liturgiska behov bör ges särskild vikt.

Adolf Fredriks kyrka invigdes år 1774 och nuvarande bänkuppställning med bänkarna riktade mot predikstolen i korsmittens sydöstra kvadrant fanns med redan i Carl Fredrik Adelcrantz nybyggnadsritning från år 1768. Denna asymmetriska bänkuppställning, som speglar och förstärker den protestantiska centralkyrkotanken, var mindre vanlig i Sverige och Adolf

Fredriks kyrka utgör idag en av få kyrkor där denna bänkdistribution finns bevarad. Den asymmetriska bänkuppställningen får därmed anses ha ett högt kulturhistoriskt värde.

Mot detta ska ställas att bänkuppställningen ifråga inte längre är ändamålsenlig för dagens gudstjänstbruk. Församlingen har på ett tydligt och övertygande sätt förklarat att bänkuppställningen försämrar dess möjligheter att utöva sin tro och utföra kyrkliga förrättningar så som dop, vigslar och begravningar. Detta faktum ska, som har framgått ovan, ges särskild tyngd vid intresseavvägningen. Länsstyrelsen har fört fram att det enbart är fem bänkar som församlingen bedömer som olämpligt utformade och att majoriteten av bänkarna därmed har en sådan uppställning att det inte finns något hinder för församlingen att fira gudstjänst. Kammarrätten anser dock att just dessa bänkar får stor betydelse för de som väljer att ha ett dop, en vigsel eller en begravning i kyrkan, då det är där familj och andra nära anhöriga förväntas sitta. Kammarrätten menar vidare att vridningen av bänkuppställningen i korsmittens sydöstra kvadrant, liksom flytten av bänkraderna 1–2 och 20–21, inte på ett avgörande sätt påverkar upplevelsen av kyrkans korsformighet eller den strikta och sammanhållna bänkuppställning som finns i kyrkan idag. Bänkuppställningen i övrigt runt koret har dessutom genomgått flera förändringar sedan kyrkan invigdes. År 1829 utvidgades koret varvid de tre främre bänkraderna togs bort och på 1950-talet breddades kortrappan varvid två bänkrader på den norra sidan togs bort och bänkarna på den södra sidan kortades av. Enligt Carl Fredrik Adelcrantz ursprungliga nybyggnadsritning från år 1768 fanns vidare ett antal bänkar i kyrkans främre del som var riktade mot koret.

Förslaget enligt ansökan innebär att historiskt material återanvänds genom att bänkarna från raderna 1–2 och 20–21 flyttas till korsmittens sydöstra kvadrant samt att befintliga bänkar magasineras för att möjliggöra ett eventuell framtida återställande av den ursprungliga bänkuppställningen. Även om de föreslagna åtgärderna kräver vissa fysiska ingrepp i den fasta

träinredningen måste ett visst mått av arbete för att återställa ursprungligt skick kunna godtas utan att åtgärderna för den sakens skull ska ses som oåterkalleliga i den mening som avses i HFD 2020 ref. 6. Till skillnad från vad Riksantikvarieämbetet har fört fram anser kammarrätten inte heller att de ansökta åtgärderna kan anses medföra sådana oöverblickbara följdändringar att ansökan av denna anledning bör avvisas eller avslås.

Vid en samlad bedömning anser kammarrätten att församlingens intresse av att kunna nyttja kyrkorummet och fira gudstjänst på ett sätt som ligger i tiden väger tyngre än det allmännas intresse att bevara kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde intakt. Den omständigheten att det finns en kyrkoantikvarisk ersättning medför ingen annan bedömning. Överklagandet ska därför bifallas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B (formulär 1).

Catharina Brege
kammarrättsråd
ordförande

David Wahren
kammarrättsråd

Anna Palmfjord Smitt
tf. assessor
referent

Victoria Wihlborg
föredragande jurist

**FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I STOCKHOLM**
Avdelning 33

DOM
2021-06-10
Meddelad i Stockholm

Mål nr
654-21

KLAGANDE

Adolf Fredriks församling, Stockholms stift, 252000-0536

MOTPART

Länsstyrelsen i Stockholms län

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsen i Stockholms läns beslut den 22 december 2020, bilaga 1

SAKEN

Kulturminnen

FÖRVALTNINGSRÄTTENS AVGÖRANDE

Förvaltningsrätten avvisar Adolf Fredriks församlings yrkande om att Länsstyrelsen i Stockholms län ska kompensera församlingen med ett belopp om 1 200 000 kr årligen som ersättning för uteblivna intäkter.

Förvaltningsrätten avslår överklagandet i övrigt.

Dok.Id 1354754

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
115 76 Stockholm	Tegeluddsvägen 1	08-561 680 00 E-post: avd33.fst@dom.se www.domstol.se/forvaltningsratten-i-stockholm/	-	måndag–fredag 08:00–16:00

YRKANDEN M.M.

Länsstyrelsen i Stockholms län (länsstyrelsen) beslutade den 22 december 2020 att avslå Adolf Fredriks församlings (församlingen) ansökan om ändring av bänkinredningen i Adolf Fredriks kyrka. Beslutet i sin helhet framgår av bilaga 1.

Församlingen överklagar beslutet och yrkar att länsstyrelsens beslut upphävs och att församlingens sökta ändringar medges. För det fall förvaltningsrätten avslår yrkandet om att länsstyrelsens beslut ska upphävas yrkar församlingen att denna ska kompenseras med ett belopp om 1 200 000 kr årligen från länsstyrelsen som ersättning för uteblivna intäkter.

Länsstyrelsen anser att överklagandet ska avslås.

VAD PARTERNA ANFÖR

Församlingen

Uppställningen av ett antal bänkar i sydöstra (främre) korsarmen i Adolf Fredriks kyrka har under årtionden varit omdiskuterad i församlingen då modern liturgi och kyrkliga handlingar som dop, begravning och bröllop utgår ifrån kor och altare och många avstår från Adolf Fredriks kyrka på grund av bänkuppställningen. Användningen av kyrkorummet har idag också utökats väsentligt jämfört med tidigare århundraden. Kyrkorummet används för körkonserter, orgelmusik och – före pandemin – även föredrag. Möjligheterna till allsidig användning av kyrkorummet är också fundamental för församlingens ekonomi. Fler dop, bröllop och begravningar liksom fler externa kör- och musikarrangemang skulle ge ett betydelsefullt tillskott till driften av kyrkan. Församlingens ambition har hela tiden varit en varsam förändring där befintliga bänkar återanvänds men med annan

uppställning och vid en helhetsbedömning måste kyrkoantikvariska aspekter övervägas. Kyrkan är en av Stockholms äldsta, invigd i november 1774. De nuvarande bänkarna har bara funnits i kyrkan sedan 1800-talet.

Församlingens förslag innebär en försiktig förändring av kyrkorummet och en förskjutning av aktiviteter mot kyrkans mitt vilket skapar bättre förutsättningar för att utnyttja läktarna som idag sällan används.

Församlingen är av övertygelsen att objektiva faktorer, som den lilla gruppen feluppställda bänkar utgör, är av mindre kulturhistoriskt värde än de totala upplevelsevärden som kyrkorummet kan förmedla när olika typer av aktiviteter och kyrkliga handlingar utförs. De objektiva faktorerna kräver en tillkommande kunskap som de flesta kyrkobesökarna saknar.

Länsstyrelsen påpekar att den asymmetriska bänkuppställningen blivit mindre vanlig och i tidigare förekommande fall vanligen ”normaliserats” och riktats mot koret. Skälet är givetvis att en sådan sned bänkuppställning redan för länge sedan uppfattats som opraktisk.

I Svenska kyrkan har nattvardens vara, väl och ve skiftat genom årens lopp. Idag uppmuntrar biskopskollegiet att alltid fira nattvard på söndagens huvudgudstjänst och i Adolf Fredriks kyrka ses detta som en viktig del av gudstjänstlivet. Detta gör att bänkar som vändes mot predikstolen i tanken på att ordet, predikan, stod i centrum har förlorat sin plats i dagens gudstjänstliv, inte bara i Adolf Fredriks kyrka utan i hela Svenska kyrkan. Nu är det viktigt för församlingen att både höra ordet men även se och vara involverad i nattvardens delar som sker vid högaltaret i Adolf Fredriks kyrka. Därutöver har körens placering förändrats under årens lopp och församlingen har mer gått mot körernas placering framme i koret för att visa på dess roll i gudstjänsten. De liturgiska momenten är som en våg som skickas ut till församlingen och som sedan ska komma tillbaka till dem som skickar ut den. Denna våg fungerar mycket bättre när människor sitter med sin kropp på ett sådant sätt att de upplever sig involverade i detta.

Till sist ska nämnas de kyrkliga handlingarna eller gudstjänsterna, dop, vigsel och begravning. Dopet är nuförtiden inte bara en församlings angelägenhet utan även en familjeangelägenhet. Detta märks genom att fler döps utanför huvudgudstjänsten i en egen dopgudstjänst. I dessa gudstjänster är det inte altaret eller predikstolen som är fokus utan det lilla barnet, dopfamiljen och dopfunten. Detsamma gäller även vid vigsel. Det är brudparet som är i allas fokus och som man kommit för att fira och ge sina välgångsönskningar. Många gånger har man även här ett stort vigselfölje som håller sig till traditionen att brudens följe sitter på ena sidan och brudgummens följe på andra. I Adolf Fredriks kyrka betyder det att brudgummens följe får sitta på sidan vända bort från brudparet och om de kan eller vill sitta vända i bänken. De får annars bara fira vigselgudstjänst hörande och får sitt fokus på en tom predikstol, dvs. där fokus inte skall vara.

Församlingen finner det även förvånande att länsstyrelsen tar så lätt på frågan om tillgänglighetsanpassning, ett område där Sverige har högt ställda krav och förväntningar på offentliga verksamheter.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen vidhåller den bedömning som ligger till grund för länsstyrelsens beslut, det vill säga att de föreslagna åtgärderna beträffande ändring och borttagande av bänkar innebär så stora förändringar av Adolf Fredriks kyrka, att dess kulturhistoriska värde minskar. Den asymmetriska bänkuppställning som förekommer i Adolf Fredriks kyrka har historiskt sett varit mindre vanlig i Sverige, men förekom i en del svenska kyrkor, särskilt i Stockholm. I dag har den asymmetriska bänkuppställningen blivit en sällsynt företeelse till följd av 1900-talets restaureringar då predikstolsvända bänkar konsekvent ”normaliserats” och riktats mot koret.

Adolf Fredriks kyrka med dess ålderdomliga bänkuppställning är i dag en av ett fåtal kyrkorum i Sverige, som har den asymmetriska bänkuppställningen bevarad. Predikstolsvända bänkar var ett utmärkande drag för den lutherska kyrkan, där ordet och predikan hade en särställning. Bänkarnas placering och riktning gav en spatial dynamik som ledde rummets uppmärksamhet till den centralt placerade predikstolen och skulle påminna om predikans betydelse. De predikstolsvända bänkarna visualiserar idag en viktig del i kyrkans historiska utveckling. Adolf Fredriks kyrka är idag en av få kyrkor som kan återspegla detta skede i svensk religionshistoria, vilket får sitt fysiska uttryck i den ålderdomliga bänkuppställningen. Bänkuppställningen bedöms som värdefull på det sätt den kan återspegla historiska förhållanden och företeelser.

Adolf Fredriks kyrka präglas därtill av sin korsform som blir särskilt tydlig tack vare den karaktärsskapande, strikta och sammanhållna bänkuppställning som finns bevarad i kyrkan idag. De snedställda bänkarna framhäver kyrkorummets nord-sydliga axel. Utöver de snedställda bänkarnas sällsynthet och förmåga att skildra historiska förhållanden, tillför de kyrkan ett kulturhistoriskt värde utifrån ett rumsligt och arkitektoniskt perspektiv.

De bänkar som församlingen bedömer vara olämpligt utformade är totalt fem till antalet. De berörda bänkarna är således en begränsad del av kyrkorummets totala bänkuppställning. Den övervägande majoriteten av bänkarna har en sådan uppställning att det inte torde finnas något hinder för församlingen att fira gudstjänst. Länsstyrelsen bedömer det som sannolikt att personer som sitter på snedställda bänkar kan få sämre siktlinje mot koret men bedömer att det inte kan likställas som ett hinder för de liturgiska behoven i sig. Den försämrade besökarens upplevelse på en av de fem snedställda bänkarna, bör däremot vägas mot det ingrepp som åtgärden innebär på kyrkans kulturhistoriska värden. Länsstyrelsen anser att det inte

framgår på vilket sätt koret i sig inte är funktionellt samt varför de fem snedställda bänkarna skulle påverka korets funktionalitet.

Länsstyrelsen instämmer i församlingens bedömning att kyrkan ska vara tillgänglig för alla. Församlingen har dock i sin ansökan inte framfört på vilket sätt kyrkan inte är tillgänglig i dagsläget. Även om församlingen anser att utrymmet för barnvagnar och rullstolar inte är tillfredsställande, bedömer länsstyrelsen att det i ansökan inte har framkommit att tillgängligheten inte är godtagbar ur ett tillgänglighetsperspektiv.

SKÄLEN FÖR AVGÖRANDET

Begäran om kompensation

Församlingen har yrkat, för det fall förvaltningsrätten avslår överklagandet vad gäller deras ansökan om ändring av bänkinredning i Adolf Fredriks kyrka, att förvaltningsrätten ska besluta att församlingen ska kompenseras med ett belopp om 1 200 000 kr årligen från länsstyrelsen som ersättning för uteblivna intäkter.

Förvaltningsrätten saknar laglig möjlighet att pröva församlingens yrkande om att denna ska beviljas yrkad kompensation från länsstyrelsen. Yrkandet om kompensation ska därför avvisas.

Tillämpliga bestämmelser m.m.

Enligt 4 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950) är kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser skyddade enligt bestämmelserna i kapitlet.

Enligt 4 kap. 2 § kulturmiljölagen ska kyrkobyggnader och kyrkotomter vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

I 4 kap. 3 § första stycket kulturmiljölagen anges att kyrkobyggnader som är uppförda före utgången av år 1939 inte på något väsentligt sätt får ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. Enligt andra stycket krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

Högsta förvaltningsdomstolen har i de refererade avgörandena HFD 2020 ref. 6 I och II tagit ställning till hur tillståndsprövningen ska gå till. HFD uttalade bl.a. följande. Tillståndskravet innefattar ett implicit krav på att en avvägning ska göras mellan det allmännas intresse av att bevara kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde och sökandens intresse av att få ändra byggnadens utformning. Med hänsyn till lagstiftningens syfte måste tyngdpunkten vid denna avvägning ligga på det kulturhistoriska värdet. Det intresse som avsedda åtgärder ska tillgodose, t.ex. tillgänglighet, arbetsmiljö, ekonomi, teologiska och liturgiska behov eller miljöhänsyn, varierar i styrka och en bedömning av hur angeläget det aktuella intresset är måste göras i det enskilda fallet. Av förarbetena får emellertid anses följa att teologiska och liturgiska behov, dvs. behov kopplade till sättet att fira gudstjänst, ska ges särskild tyngd (prop. 1987/88:104 s. 62 och 96). Eftersom syftet med lagstiftningen är att kulturhistoriska värden ska skyddas måste en allmän utgångspunkt vara att ju högre kulturhistoriskt värde en kyrkobyggnad har, desto mer bör krävas för att tillstånd ska kunna ges till ingrepp i eller omgestaltning av byggnaden. Samtidigt måste bedömningen vara nyanserad. Ställning måste tas till vad det är som ger byggnaden dess kulturhistoriska värde och i vilken utsträckning den tilltänkta åtgärden påverkar de delar eller detaljer som har särskild betydelse för detta värde.

En stor påverkan på just dessa delar eller detaljer manar till restriktivitet medan så inte behöver vara fallet om en åtgärd endast i begränsad utsträckning påverkar dessa delar eller detaljer, även om kyrkobyggnaden som sådan har ett högt kulturhistoriskt värde. Åtgärdens karaktär måste även vägas in. Den omständigheten att en åtgärd är oåterkallelig i den meningen att ursprungsskicket avseende material, byggteknik osv. inte går att återställa kan tala mot att den ska tillåtas. Samma restriktivitet behöver inte vara påkallad om en åtgärd är möjlig att på ett eller annat sätt återställa, om det i övrigt finns tillräckliga skäl för att tillåta den.

I SOU 1997:43 s. 89 anges beträffande begreppet kulturhistoriskt värde bl.a. följande. Uppfattningen om vad som är kulturhistoriskt värdefullt ändras kontinuerligt över tiden; olika antikvariska ideologier har präglat olika tidsåldrar. Det som vi i dag anser ha kulturhistoriskt värde - eller som vi tvärtom tycker saknar sådant värde - kanske inte bedöms på samma sätt om ett antal år. Det kan exempelvis vara att objektet har något att berätta om en viss tidsepok eller att det är ett tidsdokument som representerar en viss byggnadsteknik eller arkitektur. Det kan vara att det är sällsynt eller tvärtom att det är typiskt för sin tid. En faktor kan vara ursprunglighet - att en kyrkobyggnad inte har ändrats utan dess karaktär har bibehållits genom åren. Omvänt kan en kyrkobyggnad som har förändrats åskådliggöra en utvecklingsprocess och ge prov på hur byggnadstekniken har förändrats. Vad det är som har kulturhistoriskt värde kan variera; det kan vara en byggnad eller ett föremål i sin helhet, men det kan också vara en del - exempelvis inredningen - eller en viss detalj, som predikstolen eller altartavlan.

Förvaltningsrättens bedömning

Ändring av bänkinredning i Adolf Fredriks kyrka

Församlingen har inkommit med en ansökan om att ändra bänkinredningen i Adolf Fredriks kyrka. Frågan i målet är om länsstyrelsen har haft fog för sitt beslut att avslå församlingens ansökan.

I den konsekvensanalys som församlingen beställt framgår följande.

Adolf Fredriks kyrka började byggas 1768 och invigdes 1774. Kyrktornet färdigställdes 1783. Sedan kyrkan invigdes har interiören genomgått flera förändringar, och bänkrader har vid flera tillfällen avlägsnats och gjorts om av olika skäl. Under åren 1893–1895 gjordes t.ex. en invändig ombyggnation där kyrkan försågs med nya bänkar av betsad furu. Det framgår dock att bänkinredningen i huvudsak är bevarad sedan renoveringen i slutet av 1800-talet och att bänkarnas disposition har funnits med sedan kyrkan uppfördes, vilket även framgår av planritningar från 1767. Bänkarnas orientering utgår från den liturgi som rådde vid tiden för kyrkans uppförande, då predikstolen hade en viktig roll.

De förändringar som församlingen ansöker om att vidta är att

- två bänkrader i den östra korsarmen tas bort,
- bänkarna i korsmittens sydöstra kvadrant riktas mot koret istället för mot predikstolen, och
- en bänkrad i gränsen mellan östra korsarmen och korsmitt tas bort.

Huvudmomentet i förslaget är förändringen av bänkarna i korsmittens sydöstra kvadrant. Denna åtgärd medför framför allt att ett historiskt utförande förändras, vilket funnits med sedan kyrkan uppfördes. Bänkarnas orientering mot predikstolen har historisk hävd, samtidigt har den spelat ut

sin roll. Eftersom det fortfarande kommer finnas bänkar på den aktuella ytan bedöms dock åtgärden ha mindre betydelse för den rumsliga upplevelsen. Trägolvet under bänkarna som tas bort kommer dock att blottas och en bänkskärm kommer behöva flyttas.

Åtgärden som innebär att en bänkrad i gränsen mellan östra korsarmen och korsmitt tas bort medför en rumslig påverkan eftersom bänkarna utgör en betydelsefull del i rummets gestaltning. De bidrar till en riktning och rumsliga avgränsningar. Om en bänkrad tas bort uppstår en glugg i den strikta bänkuppställningen som riskerar att bli ett ologiskt inslag som påverkar upplevelsen negativt.

Vad gäller borttagandet av bänkrader i östra korsarmen framgår att det under åren tagits bort bänkar i denna del av kyrkan för att anpassa situationen efter rådande behov. Utifrån detta resonemang skulle borttagningen av ytterligare två bänkar ligga i linje med kyrkorummets historiska utveckling. Bänkarna är infästa i golvet med skruv varför de enkelt kan demonteras utan åverkan. Det som påverkas är rumsligheten som bänkarna skapar men den sammantagna bedömningen är att denna delåtgärd har liten påverkan på kulturhistoriska värden. Generellt för samtliga tre åtgärder är att bänkarna som tas bort antingen ska återanvändas på annan plats eller magasineras.

Församlingen har angett att syftet med förändringarna är att öka attraktionskraften i kyrkorummet och att skapa bättre förutsättningar för besökarna att ta del av förrättningar, gudstjänster och evenemang. Kyrkans möjlighet som en träffpunkt i samhället är viktig och med beaktande av de religiösa och historiska värden som förvaltas är kyrkorummet i Adolf Fredriks kyrka en betydelsefull resurs. Det framgår vidare att församlingen går miste om ett antal kyrkliga förrättningar som bröllop och begravningar på grund av bänkarnas placering samt att åtgärderna även kommer innebära

att kyrkan blir mer handikappanpassad. I sitt överklagande till förvaltningsrätten har församlingen bl.a. anfört att länsstyrelsen inte har gjort en korrekt avvägning mellan intresset av en bevarad kulturmiljö och förutsättningarna för en församling i Svenska kyrkan att bedriva sin verksamhet i enlighet med modern liturgi och de övriga krav som ställs vid kyrkliga handlingar och annan verksamhet i kyrkorummet. Församlingen har vidare anfört att väsentliga kulturhistoriska värden inte hotas och att åtgärderna är reversibla då bänkarna kommer att bevaras.

Förvaltningsrätten gör följande bedömning.

Förvaltningsrätten anser att det står klart att Adolf Fredriks kyrka har ett högt kulturhistoriskt värde. Även om kyrkan varit föremål för renoveringar och förändringar sedan den invigdes, har nuvarande bänkinredning varit intakt sedan slutet av 1800-talet och bänkarnas disposition har funnits med sedan kyrkan uppfördes.

Vad gäller den ansökta åtgärden att rikta bänkarna i korsmittens sydöstra kvadrant mot koret gör förvaltningsrätten följande bedömning. Åtgärden innebär i praktiken att fem bänkrader tas bort och ersätts med de fyra borttagna bänkarna från de två övriga åtgärderna i ansökan. Bänkarnas nuvarande uppställning och orientering utgår från äldre liturgi, har historisk hävd och är en ovanlig företeelse i svenska kyrkor idag. Uppställningen återspeglar således, precis som länsstyrelsen anför i sitt yttrande till förvaltningsrätten, historiska förhållanden och företeelser. Denna typ av bänkuppställning har även funnits sedan kyrkan invigdes och förvaltningsrätten gör, särskilt mot bakgrund av uppställningens historiska förankring och betydelse, bedömningen att denna bänkuppställning har ett högt kulturhistoriskt värde. De liturgiska behov som församlingen anfört som skäl för att genomföra ändringen är, enligt förvaltningsrättens mening, inte av sådan karaktär att de väger tyngre än det kulturhistoriska värde som

den nuvarande bänkuppställningen representerar. Det har t.ex. inte framkommit att bänkuppställningen utgör ett betydande hinder för att genomföra gudstjänster. Att gudstjänsten gått från att vara prästcentrerad till att vara ett gemensamt firande i församlingen är inte heller något som nuvarande bänkuppställning förhindrar. Förvaltningsrätten delar församlingens bedömning att nuvarande bänkuppställningen medför vissa olägenheter för såväl församlingen som kyrkans besökare vid dop, bröllop och begravningar. Förvaltningsrätten anser emellertid att bänkuppställningens kulturhistoriska värde väger tyngre än de olägenheter den medför vid sådana bröllops-, dop- och begravningsförrättningar. Förvaltningsrätten gör vidare bedömningen att det faktum att församlingen idag eventuellt går miste om kyrkliga förrättningar på grund av bänkarnas orientering inte i sig väger tyngre än nuvarande bänkuppställnings kulturhistoriska värde. Förvaltningsrätten gör således bedömningen, oaktat att åtgärden är reversibel, att den nuvarande bänkuppställningen i kyrkans sydöstra kvadrant har ett kulturhistoriskt värde som väger tyngre än de skäl som församlingen har angett för att ändra bänkuppställningen så att bänkarna istället riktas mot altaret. Således kan församlingens sökta ändring i denna del inte medges.

Borttagandet av bänkarna i den främre delen av kyrkan (den östra korsarmen) motiveras främst av större flexibilitet och utrymme vid förrättningar. Tanken är att de två bänkarna som ska tas bort ska återanvändas på en annan plats i kyrkan. Det som främst påverkas enligt den konsekvensanalys som upprättats är rumsligheten som bänkarna skapar. Länsstyrelsen har i sitt beslut bl.a. anfört att bänkarna har betydelse för kyrkorummets fasta struktur samt att en nedmontering av de två främre bänkraderna skulle innebära att bänkkvarterets främre del inte skulle vara placerad i höjd med de tvärställda bänkarna i nord-sydlig riktning vilket medför ett ostrukturerat intryck i motsats till syftet med inredningens ursprungliga utformning. Förvaltningsrätten delar den bedömningen. Trots

att åtgärden är reversibel och kan genomföras utan åverkan anser förvaltningsrätten att de skäl som församlingen fört fram för att genomföra åtgärden inte väger tyngre än det kulturhistoriska värde som skulle minska om åtgärden genomfördes. Mot den bakgrunden kan inte borttagandet av två bänkrader i kyrkans östra korsarm medges.

Borttagandet av bänkraden i den västra korsarmen motiveras av att skapa tillgängliga platser samt utrymme för rullstolar och barnvagnar. Även dessa bänkar avser församlingen att återanvända. Det framgår dock av konsekvensanalysen att åtgärdens rumsliga påverkan blir stor och att den glugg som uppstår i den strikta bänkuppställningen riskerar att bli ett ologiskt inslag som påverkar upplevelsen negativt. Förvaltningsrätten delar även länsstyrelsens uppfattning om att församlingen inte framfört på vilket sätt kyrkan inte är tillgänglig i dagsläget (jfr HFD 2020 ref. 6 I). Mot den bakgrunden kan inte heller borttagandet av bänkraderna i kyrkans västra korsarm medges.

Sammanfattningsvis finner förvaltningsrätten att länsstyrelsen haft fog sitt beslut att inte ge tillstånd till att ändra bänkinredningen i Adolf Fredriks kyrka enligt församlingens ansökan. Överklagandet ska därmed i dessa delar avslås.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Detta avgörande kan överklagas. Information om hur man överklagar finns i bilaga 2 (FR-03).

Daniel Åhl-Wåhlin
Förvaltningsrättsfiskal

Nämndemännen Gunilla Kuylenstierna, Marietta de Pourbaix-Lundin och Johan Westblad har också deltagit i avgörandet.

Förvaltningsrättsnotarien Joakim Lindelius har varit föredragande.

Enheten för investeringsstöd och kulturmiljö
Maria Legars

Adolf Fredriks församling
Anders.jorle@svenskakyrkan.se

FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I STOCKHOLM

INKOM: 2021-01-12
MÅLNR: 654-21
AKTBIL: 3

Delgivningskvitto

Angående ansökan om tillstånd till ändring av bänkinredning i Adolf Fredriks kyrka, Stockholms stad

Beslut

Länsstyrelsen i Stockholms län avslår ansökan.

Beskrivning av ärendet

Adolf Fredrik kyrka omfattas av skydd enligt 4 kap kulturmiljölagen (1988:950) (KML).

Adolf Fredriks församling har inkommit med en ansökan gällande ändring av bänkinredningen i Adolf Fredriks kyrka. Anledningen till den sökta åtgärden är att den nuvarande orienteringen av bänkarna i kyrkans korsmitt upplevs försvåra användningen av kyrkorummet. Församlingen har gått miste om förrättningar och evenemang på grund av den nuvarande dispositionen. Dessutom vill man anordna bättre platser för rullstolsbesökare. Syftet med förändringen av bänkarna är att öka attraktionskraften i kyrkorummet, skapa bättre förutsättningarna för besökarna att ta del av förrättningar, gudstjänster och evenemang. Kyrkans möjlighet att utgöra en träffpunkt i samhället ska betonas med beaktande av de religiösa och historiska värden som förvaltas i kyrkorummet.

Bänkarna i korsmittens sydöstra kvadrant

Idag finns fem bänkar som vänder sig mot predikstolen. Enligt förslag skall samtliga bänkar i korsmitt orienteras mot koret. De befintliga bänkarna föreslås tas bort och ersättas med bänkar från åtgärderna som beskrivs nedan. Bänkarna som föreslås tas bort hör till 1890-talsinredningen. Bänkarna byggdes om på 1950-talet då de östra bänkgavlarna ersattes med nuvarande bänkskärm. De befintliga bänkar som tas bort enligt förslag, föreslås att magasineras, liksom befintliga gavlar. Den föreslagna omorienteringen av bänkarna utgör huvudmomentet i förslaget.

Borttagning av två bänkrader i den östra korsarmen

De två främre bänkarna norr om mittgången föreslås att tas bort. Syftet med att ta bort de två bänkraderna i östra korsarmen är att skapa större flexibilitet och utrymme vid förrättningar. De två bänkarna som tas bort föreslås att återanvändas söder om mittgången där sättriiktningen enligt förslag ska vridas, se ovan.

Datum
2020-12-22

Beteckning
433-59371-2020

Bänkar i västra korsarmen

En bänkrad i den västra korsarmen föreslås att tas bort. Syftet är att anordna tillgängliga platser samt utrymme för rullstolar och barnvagnar.

Bänkarna är tänkta att återanvändas i korsmitt, enligt beskrivningen ovan.

Församlingen har tagit fram en antikvarisk konsekvensbeskrivning som redogör för kyrkorummets förändring över tid, med betoning på bänkarnas disponering samt konsekvenserna av föreslagna ändringar.

Adolf Fredriks kyrka började byggas 1768 efter ritningar av Carl Fredrik Adelcrantz, en av sin tids främsta arkitekter i Sverige. Invigningen skedde 1774. År 1893 påbörjades en genomgripande renovering av kyrkans interiör, ledd av hovarkitekten Agi Lindegren (1858–1927). Valv och väggar lagades, målades och försågs med stuckdekor. Ny altarring tillkom och vid denna tid försågs kyrkan med nya bänkar av betsad furu. Några år senare målades kupolen med bibliska motiv av Julius Kronberg

Vid renoveringen i slutet av 1950-talet togs stora delar av stuckdekoren från 1800-talet bort och korväggen återställdes. Utifrån fotografier förefaller det som att korttrappan förlängdes från mittgångens bredd till hela korsarmens bredd. I samband med det togs två bänkrader bort på den norra sidan och på den södra sidan kortades bänkarna. Vidare förefaller det som det norra bänkkvarteret fick en slutna sida mot koret. I samband med renoveringen år 1996 - 98 byggs läktarnas underbyggnader för förvaringsutrymmen, kapell i södra korsarmen anordnas, nytt bjälklag konstrueras innanför altarringen i koret och bänkarna vid radiatorena byggs om. En ramp till koret byggs norr om mittgången. För att ge plats åt kapellet och förvaring avlägsnades ett antal bänkar i norra och södra korsarmen.

I den antikvariska rapporten framgår att bänkarna förändrats över tid, dels under läktarna dels i den östra korsarmen. Trots detta bedöms Agi Lindegrens bänkinredning i huvudsak bevarad och prägla kyrkorummet. I den antikvariska rapporten framgår vidare att bänkarnas disposition har funnits med sedan kyrkan uppfördes. I Adelcrantz planritning från 1767 framträder tänkt disposition. I det östvästliga skeppet är bänkarna orienterade mot koret, med undantag för bänkarna i korsmittens sydöstra kvadrant som är orienterade mot predikstolen. Denna disposition återges på fotografier, både före och efter renoveringen på 1890-talet, se ovan. Bänkarnas orientering utgår från den liturgi som rådde vid tiden för kyrkans uppförande, då predikstolen hade en viktig roll. Idag utförs predikan ofta närmare församlingen.

Motivering till beslut

Som ovan nämnts har de ändringar som tidigare utförts avseende bänkinredningen inte påverkat bänkarnas huvudsakliga disposition eller riktning. Tack vare detta är Agi Lindegrens bänkinredning i huvudsak bevarad. Bänkinredningen har en stor betydelse för den korsformiga planens avläsbarhet på det sätt bänkinredningen strukturerar kyrkorummets olika riktningar.

Datum
2020-12-22

Beteckning
433-59371-2020

Länsstyrelsen bedömer att ett borttagande av bänkar i västra korsarmen skulle innebära negativ påverkan på kyrkorummets gestaltning som så tydligt karaktäriseras av den strikta bänkuppställningen och dess rumsliga korrespondens med den korsformiga planen. I den antikvariska konsekvensanalysen framkommer att borttagande av bänkar skulle innebära att den blir en glugg i den strikta bänkuppställningen som riskerar att påverka upplevelsen av kyrkorummet negativt. Länsstyrelsen delar den bedömningen.

Vad beträffar borttagande av två bänkrader i den östra korsarmen bedömer länsstyrelsen, att de främre bänkarna har betydelse för kyrkorummets fasta struktur. Koret är idag förhållandevis rymligt och upptar nästan hela östra korsarmen. Ett borttagande av ytterligare bänkrader i den östra korsarmen påverkar möjligheten att avläsa kyrkans korsform och axialitet. En demontering av de två främre bänkraderna skulle innebära att bänkkvarterets främre del inte heller skulle vara placerad i liv med de tvärställda bänkarna i nord-sydlig riktning vilket medför ett ostrukturerat intryck i motsats till syftet med inredningens ursprungliga utformning.

Vad beträffar bänkarna i korsmittens sydöstra kvadrant har länsstyrelsen följande att anföras; Bänkarna i korsmittens sydöstra kvadrant är idag riktad mot predikstolen. Redan i Adelcrantz planritning från 1767 framträder kyrkans tänkta disposition. I det östvästliga skeppet är bänkarna orienterade mot koret, med undantag för bänkarna i korsmittens sydöstra kvadrant som är orienterade mot predikstolen. Denna disposition återges på fotografier, både före och efter renoveringen på 1890-talet, enligt den antikvariska konsekvensbeskrivningen.

De predikstolsvända bänkarna är ett av några tidigare vanliga sätt att arrangera bänkinredningen i kyrkobyggnaderna. Bänkarnas orientering utgår från den liturgi som rådde vid tiden för kyrkans uppförande, då predikstolen hade en viktig roll; En centralt placerad predikstol kom att representera Ordets stora betydelse och predikstolens synlighet från hela kyrkan var viktig. Bänkarnas placering och riktning gav en spatial dynamik som ledde rummets uppmärksamhet till den centralt placerade predikstolen och skulle påminna om predikans betydelse.

Den asymmetriska uppställning av bänkinredningen, som förekommer i Adolf Fredriks kyrka, var vanlig i bland annat Tyskland, men var mindre vanlig i Sverige. Den förekom dock i en del svenska kyrkor, särskilt i Stockholm. Motsvarande asymmetriska uppställning finns idag även i Tyska kyrkan och i Storkyrkan, men har tidigare också funnits i Jakobs kyrka och i Klara kyrka. Under 1900-talets restaureringar har predikstolsvända bänkar konsekvent ”normaliserats” och riktats mot koret. I de få kyrkor där denna typ av bänkinredning finns kvar idag, är det ett uttryck för den riktning, inte bara mot öster, utan också mot församlingens och kyrkans mitt, som kom till uttryck i de korskyrkor och centralkyrkor som är utmärkande för 1600- och 1700-talets kyrkobyggnad och som präglar flera av de stora kyrkorna i Stockholm. Som en av de få kvarvarande kyrkorum med asymmetrisk bänkplacering bedöms bänkinredningen i Adolf Fredriks kyrka därför ha ett högt kulturhistoriskt värde.

Datum
2020-12-22

Beteckning
433-59371-2020

Idag utförs predikan ofta närmare församlingen. Bänkarnas ålderdomliga placering och riktning belyser dock på ett visuellt och begripligt sätt liturgins skiftningar och historiska uttryck genom tiderna och har därför ett kulturhistoriskt värde.

Länsstyrelsen bedömer att den föreslagna ändringen av bänkinredningen innebär så stora förändringar av kyrkans interiör och kulturhistoriska värden och karaktär att den inte kan godkännas. Skälen för den föreslagna ändringen, att öka attraktionskraften i kyrkorummet, att främja kyrkans möjlighet som en träffpunkt i samhället samt att besökare får sämre förutsättningar att ta del av förrättningar, gudstjänster och evenemang med nuvarande bänkinredning, bedöms inte heller väga tillräckligt tungt för att förslaget ska tillåtas.

Bestämmelser som beslutet grundas på

Detta beslut är fattat med stöd av 4 kap 3 KML.

Du kan överklaga beslutet

Se bilaga 1.

Beslutande

Beslutet har fattats av tf enhetschefen Barbro Rohdin med handläggare Maria Legars som föredragande. I den slutliga handläggningen har också juristen Ulla Jarnås medverkat.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Kopia

Riksantikvarieämbetet (registrator@raa.se)
Stockholms stift (sthlm.stift@svenskakyrkan.se)
Länsmuseet (museet@stockholmslansmuseum.se)
Jan.perotti@white.se

Så här hanterar Länsstyrelsen personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa finns på www.lansstyrelsen.se/dataskydd.

Ni kan överklaga beslutet

Om ni inte är nöjda med länsstyrelsens beslut, kan ni skriftligen överklaga beslutet hos förvaltningsrätten.

Hur överklagar vi beslutet?

Länsstyrelsen måste pröva att överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare tillsammans med handlingarna i ärendet. Därför ska ni lämna eller skicka er skriftliga överklagan till Länsstyrelsen Stockholm antingen via e-post; stockholm@lansstyrelsen.se, eller med post; Länsstyrelsen Stockholm, Box 22067, 104 22 Stockholm.

Tiden för överklagande

Ert överklagande måste ha kommit in till länsstyrelsen **inom tre veckor** från den dag ni fick del av beslutet. Om det kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ert överklagande kan ni be att få ytterligare tid till att utveckla era synpunkter och skälen till att ni överklagar. Sedan är det förvaltningsrätten som beslutar om tiden kan förlängas.

Parter som företräder det allmänna ska ha kommit in med sitt överklagande **inom tre veckor** från den dag då beslutet meddelades.

Ert överklagande ska innehålla

- vilket beslut som ni överklagar, beslutets datum och diarienummer,
- hur ni vill att beslutet ska ändras, samt
- varför ni anser att länsstyrelsens beslut är felaktigt.

Skriv också följande uppgifter, om ni inte tidigare lämnat dem:

- person- eller organisationsnummer,
- telefonnummer där ni kan nå dagtid (med undantag för nummer som avser ett hemligt mobilabonnemang som behöver uppges endast om rätten begär det),
- e-postadress, och
- annat som har betydelse för att domstolen ska kunna nå er.

Om ni har handlingar som ni anser stödjer er överklagan så bör ni bifoga kopior på dessa. Kontakta länsstyrelsen i förväg om ni behöver bifoga filer som är större än 15 MB via e-post.

Ombud

Om ni anlitar ett ombud som sköter överklagandet åt er ska ombudet underteckna skrivelsen, bifoga en fullmakt i original från er samt uppges sitt eget namn, adress och telefonnummer.

Behöver ni veta mer?

Har ni ytterligare frågor kan ni kontakta länsstyrelsen via e-post, stockholm@lansstyrelsen.se, eller via växeltelefonnummer 010-223 10 00. Ange diarienummer 59371-2020.

Hur man överklagar

FR-03

Vill du att beslutet ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Tiden räknas oftast från den dag som du fick del av det skriftliga beslutet. I vissa fall räknas tiden i stället från beslutets datum. Det gäller om beslutet avkunnades vid en muntlig förhandling, eller om rätten vid förhandlingen gav besked om datum för beslutet.

För en part som företräder det allmänna (till exempel myndigheter) räknas tiden alltid från den dag domstolen meddelade beslutet.

Observera att överklagandet måste ha kommit in till domstolen när tiden går ut.

Vilken dag går tiden ut?

Sista dagen för överklagande är samma veckodag som tiden börjar räknas. Om du exempelvis fick del av beslutet måndagen den 2 mars går tiden ut måndagen den 23 mars.

Om sista dagen infaller på en lördag, söndag eller helgdag, midsommarafton, julafton eller nyårs-afton, räcker det att överklagandet kommer in nästa vardag.

Så här gör du

1. Skriv förvaltningsrättens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att beslutet ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att kammarrätten ska

ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).

3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn och personnummer eller organisationsnummer.

Lämna aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skicka eller lämna in överklagandet till förvaltningsrätten. Du hittar adressen i beslutet.

Vad händer sedan?

Förvaltningsrätten kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att beslutet gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar förvaltningsrätten överklagandet och alla handlingar i målet vidare till kammarrätten.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning kan även kammarrätten skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i kammarrätten

När överklagandet kommer in till kammarrätten tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Kammarrätten ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att förvaltningsrätten dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om förvaltningsrätten dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller det överklagade beslutet. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med förvaltningsrätten om du har frågor. Adress och telefonnummer hittar du på första sidan i beslutet.

Mer information finns på www.domstol.se.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Den som vill överklaga kammarrättens avgörande ska skriva till Högsta förvaltningsdomstolen. Skrivelsen ställs alltså till Högsta förvaltningsdomstolen *men ska skickas eller lämnas till kammarrätten*.

Överklagandet ska ha kommit in till kammarrätten *inom tre veckor* från den dag då klaganden fick del av beslutet. Om beslutet har meddelats vid en muntlig förhandling, eller det vid en sådan förhandling har angetts när beslutet kommer att meddelas, ska dock överklagandet ha kommit in inom tre veckor från den dag domstolens beslut meddelades. Tiden för överklagande för det allmänna räknas dock från den dag beslutet meddelades.

Om sista dagen för överklagande infaller på en lördag, söndag eller helgdag, midsommar-, jul- eller nyårsafton, räcker det att skrivelsen kommer in nästa vardag.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i Högsta förvaltningsdomstolen krävs att *prövningstillstånd* meddelas. Högsta förvaltningsdomstolen lämnar prövningstillstånd om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att målets utgång i kammarrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Om prövningstillstånd inte meddelas står kammarrättens beslut fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Högsta förvaltningsdomstolen varför man anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla följande uppgifter;

1. den klagandes namn, person-/organisationsnummer, postadress, e-postadress och telefonnummer till bostaden och mobiltelefon. Dessutom ska adress och telefonnummer till arbetsplatsen och eventuell annan plats där klaganden kan nås för delgivning lämnas om dessa uppgifter inte tidigare uppgetts i målet. Om klaganden anlitar ombud, ska ombudets namn, postadress, e-postadress, telefonnummer till arbetsplatsen och mobiltelefonnummer anges. Om någon person- eller adressuppgift ändras är det viktigt att anmälan snarast görs till Högsta förvaltningsdomstolen
2. det beslut som överklagas med uppgift om kammarrättens namn, målnummer samt dagen för beslutet
3. de skäl som klaganden vill åberopa för sin begäran om att få prövningstillstånd
4. den ändring av kammarrättens beslut som klaganden vill få till stånd och skälen för detta
5. de bevis som klaganden vill åberopa och vad han/hon vill styrka med varje särskilt bevis.